

MAGYAROS ÍZLÉS

Írta: GYÖRGYI KÁLMÁN



M a-holnap ötven éve lesz már annak, hogy lelkes hazafiak mozgalmat indítottak az akkori közös vámterület miatt az osztrákokéval szemben védtelenül küzdő magyar iparművészet érdekében. Azt hirdették, hogy ha iparművészetünk itthon és a világpiacon érvényesülni akar, eredeti, nemzeti jellegű alkotásokat kell forgalomba hoznia. Olyanokat, mint aminőket sem az osztrákok, sem más nemzet fiai nem esinálnak.

Kiadták a jelszót: magyar tervezők és iparművészek, hagyjatok fel az idegen dolgok szolgálai másolásával, igyekezzetek nemzeti jellegűvé tenni a kezetek alól kikerülő munkákat, ha boldogulni akartok!

Megvolt tehát a feladat, de megoldása bizony nagyon sok fejtörést okozott a magyar tervezőknek. Az akkoriban igen mostoha viszonyok között sínylő magyar iparművészek munkássága jobbra a letűnt korok stílusainak és formakincsének utánzásában merült ki. Felváltva a neogót-, neo-renaissance-, a neobarokk-, rokokó- és empire-stílusú munkák voltak divatosak, és a magyar mesterek csakúgy, mint általában a külföldön is, stílszerű dolgokat igyekeztek alkotni. Ezalatt azt értették, hogy oly dolgokat csináljanak, amelyeknek formája és díszítése hasonlítson az elődeinkről reánk maradt művekre.

A hazai népművészetet a magyar tervezők nem ismerték. Nemzeti Múzeumunk néprajzi osztályának magyarországi gyűjteményét még csak akkoriban kezdték megalapozni. A magyar népi hímzések, szőttések, eserepek, fafaragványok stb.-ik ornamentikájával nem foglalkozott senki. Csak 1885-ben jelent meg Huszka Józsefnek, a magyar népművészet fáradhatatlan kutatójának »Magyar díszítő stílus« című első műve, ámde abba a jeles tudós még kellő kritika nélkül belevert sok mindent, amit ő Magyarország határain belül lakó népek között barangolva talált ugyan, de nem volt magyar. A kereskedelemügyi minisztérium iparfejlesztési osztálya, amelynek akkoriban Schnierer Gyula min. tanácsos volt a vezetője, melegen pártolta a magyaros jellegnek a hazai iparművészetben való érvényesítésére irányuló

törekvéseket. Ezért az ornamentikával foglalkozó három tanárt: Hollós Károlyt, Várdai Szilárdot és Vidéky Jánost bízta meg azzal, hogy mindegyik 25—25 magyar stílusú abroszt tervezzen. Ezeket a terveket a minisztérium sokszorosította s megküldte az iparkamaráknak, hazai iparművészeti vállalatoknak és műhelyeknek, de megkaphatta azokat mindenki, aki kérte. Így tehát kezdetben Huszka művén kívül — egyéb híján — a fent megnevezett három tanár síkdíszítményi tervei adták meg az irányt és anyagot a magyaros jellegű művek, illetve azok díszjeinek megalkotásához. Hollós és Várdai alföldi szűrőkön és subákon tanulmányozták a magyar ornamentikát és ezekből, a hímzett szűr- és subadíszek motívumaiból alkották meg a megrendelt magyar ornamentumokat. Vidéky renaissance indákra rakott fel mindenféle fantasztikus elemet, mint pl. a magyar eszmák felső szélén levő paszományos rózsát, a kakastaréj és a tulipán virágát, a szegfűt, kulacsot és sok egyebet, ami kezeügyébe került. Az 1885-i kiállításon láthattuk az e magyar mintalapok díszítményeivel ékes üvegtárgyakat, bútorokat, szőnyeget, grafikai munkákat, kályhaecsempéket, hímzéseket, sőt ötvös- és kovácsoltvastárgyakat is. Ezidőtájt alakult kereskedelmi alapon az első iparművészeti műhely, mely kizárólagosan magyarstílusú bútorféléket, apróbb dísz- és emléktárgyakat készített és hozott forgalomba. Vezetői id. Mátrai Lajos, Morelli Gusztáv iparművészeti iskolai tanárok és Morzsányi Károly bördíszműves voltak. Még az 1885. évi országos kiállításon szívesen vásárolták az ott különlegességként szereplő, szokatlan élénk színű szűrvirágos dolgokat, de a kiállítás után nemsokára megesappant a közönség érdeklődése és a rövidéletű vállalat feloszlott.

Önként érthetően ezek az iskolásfű magyar ornamentikával díszített holmik még nem állták meg a komoly bírálatot és már a kilencvenes évek elején csak nagyon szórványosan láthattuk az e vállalat által forgalomba hozott tárgyak ornamentikájának nyomait.

De a közönség és a művészek egy része nem akart napirendre térni a nemzeti stílus vagy ornamentika kérdése fölött. Az 1896. évi millenniumi kiállításon is az eddigtől eltérő ízlésű iparművészeti tárgyak kerültek közszemlére, amelyek tervezői a maguk felfogása szerint szintén magya-

ros jellegű tárgyakat akartak alkotni (pl. Faragó, Hirschler). Csak azt érthették el, hogy munkáik eredetiségét, esinos voltát elismerték, de sokan kétségbevonták magyaros jellegüket. Ám elvitázhatatlan, hogy a millenniumi kiállítás magyar faluja, valamint az ugyanezen kiállítás többi csoportjába nagy tömegben felkerült suba, szűr, bekees, varrottas, eserépféle és a falusi fafaragványok erős lökést adtak a magyaros iparművészeti törekvéseknek. De ugyancsak bőséges alapot nyújtottak a magyar népi művészet tanulmányozására is. Erre az időre esik még a lángeszű magyar építész, Lechner Ödön nagy feltűnést keltő két remekművének, Kecskemét városházának és az üllőiúti iparművészeti múzeumnak befejezése. Ő — történelmi stílusok beható tanulmányozása és előző épületeim való felhasználása után — egy egészen eredeti magyaros architektúrának akarta megvetni az alapját. Mint komoly tanulmányokat végzett, finomízlésű művész ő maga megkísérelhette, hogy keleti, főleg indus építészeti reminiscenciákból és a magyar népies művészetből, kivált a magyar fazekasok és kályhások mesterműveiből vett elemeket egészen sajátos, egyéni, kissé romantikus ízű, de kétségtelenül artistikus hatású egyveleggé formálja. Munkásságának — mint minden a megszokottól eltérő, újszerűségekre való törekvésnek — akadtak rajongói, hívei, de ellenesei is, kik utopisztikusnak mondták célkitűzését. Legtöbbet ártottak törekvéseinek utánczói, az epigónok. Ezek Lechner komoly tanulmányok révén elért fegyelmezett ízlésének és csodás tehetségének híján, alkotásainak egyes külsőségeit alkalmazták épületeiken — rendszerint elég értelmetlenül. Ezzel azután hamarosan le is járatták a Lechner-stílust, melynek művelésére csak ő maga lehetett hivatott.

Ámde nemesak az építészek, hanem az iparművészek között

is akadtak, kik jogot formáltak arra, hogy megmutassák: milyenek képzelik ők el a magyar ornamentikát és a magyar nemzeti faji ízlésnek kifejezését az iparművészetben és háziipari alkotásokon. Így pl. az 1900. évi párizsi világiállítás magyar csoportjainak installációját két tehetséges építész, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos magyar népies elemekből komponált ornamentumokkal díszítette. Nemesak ezen a kiállításon, hanem az ugyanazévi szentpétervári magyar iparművészeti kiállítás több interieurjén is láttunk nemzeti jellegre való törekvéseket.

A m. kir. iparművészeti iskolában különösen Gróh István, a képzőművészeti főiskolán Nádler Róbert külön-külön utakon járva, egy cél felé törekedtek. Várdai hű maradt régebbi formavilágához és jobbára a szűr és a suba díszeit gyűjtötte össze az általa szerkesztett »Magyar díszítőművészetek« című művében. Gróh »Magyar díszítőművészet« című művében szintén értékes anyagot gyűjtött egybe a hazai népművészet sokféle ágából. Ő tanításában kezdetben főképpen az erdélyi varrottasokra támaszkodott, de mindinkább eltért kiindulási pontjától és egészen egyéni, kissé vaskos, de különösen színezés dolgában igen tetszetős, nagy képzelőerőre valló ornamentikához jutott el. Legújabb műve pedig, az »Új magyar díszítések« (1929) a színdús kelet kápráztató pompájáragyogtatja ránk. A Nádler vezetése alatt készült magyar ornamentumok viszont kezdetben indus és perzsa hangulatúak voltak, mert sok keleti motívumot használtak fel a tervezésnél és csak jóval később, e század első évtizedében tért el a keleti és délázsiai díszítő formanyelvtől. Ettől kezdve mindinkább a magyar népművészet sokféle megnyilatkozásának beható tanulmányozására buzdította tanítványait. Így azután a képzőművészeti főiskola iparművészeti rajzosz-



Petry Béla: Exlibris.

tályának tervei mind magyarosabbakká váltak, mert népművészetünkkel tartottak szoros rokonságot. Nádler tanítása részletesen foglalkozott a kalotaszegi, torockói, mezőkövesdi, sárközi hímzésekkel, az erdélyi ékrovásos faornamentumokkal, a szűrök, bekeések s egyéb ruhafélék díszével, a guzsalyszárak ólomintarziáival, a görönesérek cífraságaival, a spanyolozott és egyéb somogyi pásztormunkákkal s a tanítványok lelkesen követték mesterük szakavatott irányítását. Nádler később a műegyetemen is ily értelemben folytatta a magyaros díszítmények ismertetését és tervezésük tanítását, aminek nagy hatása volt különösen az ifjabb építésznemzedékre. Az iparművészeti iskolában újabban Muhits Sándor, főképpen pedig Leszkovszky György buzgólkodnak sikeresen a magyar ornamentika fejlesztése és tanítványaikkal való megkedveltetése körül. A vezető művészi iskolák példáját az ipari, sőt a középiskolák egy része is több-kevesebb sikerrel követte. A székesfővárosi iparrajziskolában (később a főiskolán Nádler utóda) Megyer Meyer Antal, Vértes Rezső, Lakatos Artur és társaik, a budapesti állami nőipariskolában Boros Rudolf és a távozása után ott működő Ruesinszky Anna, Himes Margit, Kovács Erzsébet, Spolarich László és Karásonyi Géza, valamint a vidéki szakiskolák rajztanárainak jórésze lelkesedéssel foglalkozott a magyaros ornamentika problémájával.

A magyaroságnak iparművészetünkben való érvényesítésére irányuló törekvéseknek egy különálló lelkes csoportja akadt a Körösfői Kriesch Aladár és Nagy Sándor vezetése alatt álló gödöllői művészekben (Remsey Jenő, gr. Zichy István, Undi nővérek) és Kriesch iparművészeti iskolai tanítványai (Leszkovszky, Hende, Diósy) kiválóbbjaiban. Ezek külön formavilágot eszeltek ki, mely teljesen elűt a szokványos díszítményektől, egészen egyéni s ezért népművészetünkkel sem tart rokonságot. Sőt mintha tervszerűen kerülnék annak közismert motívumait, inkább ornamentumaik tösgyökeres eredetiségével okolják meg díszítő irányuk magyarságát.

Az Orsz. Magyar Iparművészeti Társulat egymást sűrűn követő nyilvános tervpályázatai nemes versenyre buzdították az egyre szaporodó ifjú iparművészeket. A pályázat feltételei között rendszerint szerepelt az a kikötés, hogy a tervezett tárgy magyaros legyen. A Társulat különben már e század első évtizedében megvetette alapját népművészeti gyűjteményének, amit egészen a háború kitöréséig egyre gyarapított. Emellett a nyári szünetben rendszerint több fiatal iparművészt és rajztanárjelöltet küldött ki meghatározott terv szerint az ország különböző részeire

a magyar népművészet érdekesebb alkotásainak, ú. m. népi építkezéseknek, kályháknak, kapuknak, hímzéseknek, fafaragványoknak, népviseleteknek stb.-nek rajzban és festményekben való megörökítésére. Mintegy 1600 rajzot gyűjtött össze illetéknél a Társulat, s e páratlan értékű gyűjtését a háború után átengedte a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának. Ugyanesez átengedte népművészeti gyűjteményének egy részét is, sőt az Iparművészeti Múzeumnak is jutott mintegy 160 darabból álló, kiválóan értékes darabokat tartalmazó sorozat, a maga hiányos magyar kollekciójának kiegészítésére.

A magyaros ornamentika szempontjából igen figyelemreméltó népi- és úrihímzések, valamint eredeti tervekből összeválogatott díszítmények és főlvételek voltak a kereskedelemügyi m. kir. minisztérium, majd az Orsz. Magyar Iparművészeti Társulat kiadásában megjelenő »Mintalapok« című időszak kiadványban (1893—1905). De még ennél is értékesebb szolgálatot tett az iparművészet nemzeti irányba való terelése érdekében a Társulat lapja, a »Művészi Ipar« (1885—1904) és az annak megszűnése után 1897-ben megindított és még ma is megjelenő »Magyar Iparművészet«.

A Magyar Kir. Iparművészeti Iskolának is volt egy lapja, a »Díszítő Művészet« (1912—1923), mely főképpen az intézet jelesebb növendékeinek sikerült és jobbra magyaros tervezeteit közölte.

Látnivaló tehát, hogy a magyaros iránynak hívei egyre szaporodtak, ami nem is esoda, hiszen a népművészet alkotásainak gyűjtésével és a közkezebe kerülő népművészeti kiadványok megjelenésével annak megismerésére egyre több mód nyílt.

De kellő megbecsülés jutott a népművészet formavilágának az iskolákban is.

Már az e század elején készült újabb tantervekben is szerepel a magyar ornamentika és a hazai népművészet. A rajztanításra vonatkozó egyes utasítások még a díszítmények tervezését is ajánlják, ami sok visszásságra vezetett. Akadtak ugyanis rajztanárok, kik azt hitték, hogy eleget tesznek e kívánságnak, ha a népi ornamentika néhány elemét a falitáblára rajzolják és tanítványaikat arra buzdítják, hogy a megadott motívumokból alkossanak kör-, négyszög-, szegély- stb. díszítményt. E kísérletek jórésze meddő volt. Mert nyilvánvaló, hogy nem az egyes elemek formája adja meg a magyaros ornamentika sajátos jellegét, hanem az elrendezés és a színek alkalmazásának módja és az ú. n. folthatása. A népi ornamentika mellett a leányok kézimunkatanításában polgárjogot kaptak a magyar népi hímzéstechnikák. A kalotaszegi varrottas, a sárközi és buzsáki hímzési módok és egyéb magyaros tütechnikák.

Az építészetben is voltak hívei a magyaros iránynak. Nem szólva a Lechner-utánzókról, kik a nagy mester formanyelvét dadogták, egyéni úton is törekedett a közös cél felé egy egész sereg építőművész: Árkay Aladár, Lajta Béla, Medgyaszay István, Wiegand Ede, a Vágó Testvérek, majd Koós Károlyék csoportja: Janszky Béla, Tátray, Zrumezky, Györgyi Dénes, Bábolnay, Mende, Kozma Lajos stb. Utóbbinak csakhamar külön hívei és utáncói akadtak. Egyesek nagyon is ellesték a sokoldalú, széleskörű és külföldön is méltányolt munkásságot kifejtő Kozmának bizonyos raffinált primitívségre hajló formanyelvét, melyet ő barokkos reminiscenciákkal nagyon artisztikus érzékkel boronál össze. Ilymódon bizony gyakran alig lehet az utáncók munkáit a mester alkotásaitól megkülönböztetni.

A magyaros faji ízlés érvényesítésének vágya ma is megvan. Nemesak üzleti érdek buzdítja tervezőinket arra, hogy műveiket magyaros jellegűekké alkossák. Ennek a törekvésnek nemesebb okai is vannak. Ezért nem lankad el, hanem számíthatunk erősödésére és miniszélesb körökre való terjedésére. A megesonkított hazában élő magyar iparművészek érzik, hogy a hazát körülvevő ellenséges gyűrfő nyomásának csak nemzeti kultúránk erős fejlesztésével és nemzeti érzésünknek minden téren való kidomborításával állhatunk diadalmasan ellent. Ennek az ellentállásnak az iparművészet terén való erősítését akarja szolgálni

a Könyvbarátok Szövetségének kiadásában legközelebb megjelenő, a Kir. Egyetemi Nyomda gépei alól kikerülő Magyaros Ízlés cím alá egybegyűjtött gazdag kincestár. Egyrészt utal az ősforrásra, a magyar népművészet érintetlen dokumentumaira azzal, hogy híven mutat be munkákat, amiket alkotott a magyar földművelő nép művészkedő kedve. Bennük van a magyar nép tájszólásának sajátos muzsikája, mely tájak szerint eltérő ugyan, de magyar marad, akár palóe, akár alföldi ember, akár túladunai nép vagy székely góbé ajkáról hangzik is el. Másrészt pedig a magyarság népművészetének sokfélesége mellett a Magyaros Ízlés bemutatja a képzett, hivatásos, jeles tervezők kísérleteit, egyéni véleményét annak kifejezésére, hogy miképp képzelik el, miképp értelmezik ők a magyar jelleget az iparművészetben. A vélemények eltérőek, sokfélék, csak a törekvés, a cél közös.

Azt hisszük, hogy érdeklí minden művelt honfitársunkat, vajjon a magyaros jellegnek iparművészeti munkákon való kifejezésére irányuló sokféle törekvések eddig miféle alkotásokat hoztak létre. Ezt az érdeklődést kielégíteni, a magyaros iparművészet egészséges, nemzeti irányban való fejlődésének útját egyengetni és annak mennél több hívet akar szerezni a Magyaros Ízlés.*)

*) A Magyaros Ízlés. Szerkesztették Czákó Elemér és Györgyi Kálmán. 95 színes, 590 lekeze képpel és magyarázószöveggel. Bolti ára füzve 20 pengő. A Kir. M. Egyetemi Nyomdában (Múzeum-körút 6.) rendelhető meg.

REKLAMESCHAU, BERLIN 1929

Írta: ROSNER KÁROLY



A huszonötödik reklám világkongresszus, mely egyben első a kontinensen, hozta magával a berlini reklámkiállítást, mely kiállítással a németek már hosszú évek óta majd minden nagyobb városukban rendezett, mindenkor igen érdekes kiállításaira feltették a koronát. A kölni Pressa, a drezdai papír, a lipesei könyvművészeti kiállítás, mind hatalmas építőkövek voltak, melyekből eme berlini kiállítás alapköveit lerakták. Reklámkiállítást csinálni nagyon nehéz feladat, miután a reklám nem egy anyag, hanem megszámlálhatatlan ötlet, anyag és munka összessége s mert nem utolsó sorban számtalan olyan része van, amely nem állítható ki.

Mindezek ellenére sok érdekeset nyújtottak a reklám szellemi vonatkozásaiból is ezen a kiállításon. A reklám kigondolói, tervezői és készítői legfelsőbb vizsgájukat tették le akkor, mikor megmutatták, hogyan is csinálnak saját maguknak és a reklámnak reklámot.

Bebizonyosodott, hogy a reklámnak azon faktorai, akiknek más vonatkozású multjuk van: mint pl. nyomdák, újságvállalatok, iparművészek és építészek, sokkal nagyobb önkritikával, ökonomikusabban és ízlésesebben tudják lényegüket adni, mint a reklám új csillagai: a fényreklám és a beszélőreklám.

A nyomdák és reklámvállalatok legnagyobb-részt megtalálták azokat a tényezőket, kik stílusukkal az egész vállalat stílusát mintegy karakterizálták és így egyetlen olyan építményt sem láttunk, mely esetleg túlzott méreteivel a benne kiállított